

DOUĂ DECENII DE COMUNISM ÎN IAȘUL UNIVERSITAR

Presă studențească

Prefață de Vasile Sebastian Dâncu
Postfață de Liviu Antonesei

CUPRINS

Listă de abrevieri / 7

Prefață. Radiografia unui comunism de laborator / 9

Introducere / 17

Mulțumiri / 23

Capitolul 1

Povestea vieții în cercetarea comunismului din România / 25

- 1.1. Dialogul – o cale spre cunoaștere / 25
- 1.2. Virtuțile cercetării calitative / 27
- 1.3. Dialogul spectatorilor angajați / 35
- 1.4. Povestea vieții unei comunități / 37
 - 1.4.1. Organizarea materialului documentar / 37
 - 1.4.2. Situarea ideologică a interlocutorilor / 38
 - 1.4.3. Relația cercetător-intervievat / 40
 - 1.4.4. O istorie a vieții unei comunități / 41
- 1.5. Virtuțile analizei cantitative în povestea vieții / 43

Capitolul 2

Apariția și evoluția publicațiilor studențești ieșene / 51

- 2.1. Presa studențească ieșeană românească la începuturi / 51
- 2.2. Misiunea presei studențești / 59
- 2.3. Evoluții ale revistelor studențești ieșene / 65
 - 2.3.1. *Alma Mater/Dialog* / 65
 - 2.3.2. *Opinia studențească* / 76
 - 2.3.3. *Viața Politehnicii* / 85
 - 2.3.4. *Symposion* / 90
 - 2.3.5. *Foile și suplimentele* / 91
- 2.4. Prezențe ieșene în revistele studențești naționale / 104

Capitolul 3

Structuri ce controlau presa studențească / 105

- 3.1. Organizațiile politice / 105
- 3.2. Agenții cenzurii / 125
- 3.3. Securitatea / 149

Capitolul 4

Persoane prezente în presa studențească / 183

- 4.1. Oamenii din redacții / 183
- 4.2. Oamenii din organizații și institute / 350
- 4.3. Cunoscuți colaboratori ai presei studențești / 419
- 4.4. Personalități neieșene ale culturii române / 502
- 4.5. Clasici ai culturii române și autori străini traduși / 534

Capitolul 5

Activitatea publicistică a lui Doru Tompea / 543

Postfață. „Nea Alecu, nea Alecu / tunde oaia și berbecu’...” / 551

Anexe / 555

Bibliografie / 575

Index de nume / 585

Capitolul 1

Povestea vieții în cercetarea comunismului din România

În cele ce urmează, voi prezenta câteva provocări metodologice pe care le-am întâlnit în cercetarea comunismului românesc. Voi începe cu virtuțile metodelor calitative în cercetarea unui asemenea fenomen, apoi voi arăta cum le-am utilizat în cazul a trei lucrări: *Așa ne-am petrecut Revoluția; Revoluția română. Militari, misiuni și diversiuni și Două decenii de comunism în Iașul universitar*. Un spațiu mai larg voi dedica ultimului dintre cele trei volume, întrucât prezentul volum este o continuare a sa, cu un adaos metodologic.

În perioada ce s-a scurs de la apariția lucrării *Două decenii de comunism...* (în 2015) și până la realizarea interviului din prezentul volum, timp în care am realizat analiza cantitativă a presei studențești ieșene din comunism, am publicat două studii în care am explicat cadrele metodologice în care am realizat interviurile din cele trei lucrări și felul în care urmează să realizez interviul din prezentul volum. Aceste studii, cărora le-am adus modificări și completări, stau la baza prezentului capitol. Lor le voi adăuga condițiile în care am utilizat analiza cantitativă într-un demers calitativ precum povestea vieții, pe care îl realizez în volumul de față.

1.1. Dialogul – o cale spre cunoaștere¹

Societatea românească nu duce lipsă de inițiative menite să aducă în atenție faptele regimului comunist din România și consecințele acestuia. În cele aproape trei decenii ce au trecut de la căderea comunismului au apărut volumele de mărturie ale foștilor deținuți politici, eseuri, studii de caz, analize sociologice și antropologice, documente, situații statistice și dicționare, s-au organizat mii de evenimente (expoziții, conferințe, proiecții de film, aniversări, comemorări etc.), s-a amenajat Memorialul de la Sighet (inițiativă ce ar trebui să fie multiplicată și la alte foste puncte de lucru ale represiunii comuniste) și, în fine, au fost trimiși în judecată unii torționari din închisorile comuniste.

¹ Primele patru subcapitole ale prezentului capitol sunt varianta modificată a studiului „Provocări metodologice ale cercetării comunismului din România” publicat în revista *Polis*, vol. IV, Nr. 1(11), Serie nouă, decembrie 2015-februarie 2016, pp. 65-83.

Toate acestea cu scopul de a arăta tuturor efectele nefaste ale comunismului. Dar, din păcate, astfel de demersuri nu au avut rezultatul scontat, nu au reușit să elimine efectele proiecțiilor pe care noua generație le-au preluat din familie sau din lecturarea necritică a panseurilor comuniștilor din toate țările, uniți în nevoia lectorilor de a se lăsa capturați de o ideologie ce le promite o lume fără durere, întristare și suspin.

Este lesne de constatat că maniheismul specific disputelor politice de la noi este prezent și în domeniul științific și cultural – deci, și în cercetarea comunismului. Astfel, după căderea regimului comunist, s-au produs replieri, unii vectori de opinie erijându-se în unici judecători ai comunismului. Marginalizații de ieri au devenit acuzatori, iar beneficiarii regimului comunist au ținut de putere și în postcomunism adoptând o diversitate de strategii discursive, de la afirmarea fățișă a trecutului (percepută ca act de demnitate și curaj) la rescrierea propriului trecut, prin care nomenclaturii s-au transformat peste noapte în dizidenți și în anticomuniști.

Toate aceste metamorfozări s-au produs sub emblema anticomunismului, care s-a vândut bine după Revoluția din '89. Această mișcare amplă i-a cuprins atât pe anticomuniștii sinceri (foști deținuți politici, dizidenți, oameni în vârstă ce au prins viața politică interbelică, tineri neafecțați de comunism), cât și pe cabotini și pe anticomuniștii postcomuniști. Cu timpul, anticomunismul a fost compromis prin mutilarea legii lustrăției, prin eșecul condamnării reale a comunismului (rămasă mult timp la simpla declarare de către Președintele României a comunismului drept „regim criminal”) și prin închiderea pentru o perioadă de timp a „dosarului Revoluției”. La cauzele enumerate mai sus s-a adăugat practicarea unui anticomunism radical de către anticomuniștii postcomuniști, prin refuzarea oricărui dialog cu foștii comuniști. Or, nu poți vindeca o comunitate de tarele regimului comunist propunând excluderea de la orice discuție rezonabilă a agenților acestuia. Din păcate, unii militanți anticomuniști cu vizibilitate au bolșevizat discursul și au aplicat aceeași metodă a comuniștilor: dacă comuniștii au condamnat sau au reinterpretat prin prisma luptei de clasă orice eveniment din istoria modernă a României precomuniste, anticomuniștii au interpretat lumea prin noua luptă de clasă cu tot ce s-a întâmplat în comunism, ignorând faptul că majoritatea populației nu a devenit anticomunistă nici după căderea lui Ceaușescu. Comunismul a fost al întregii societății și nu putem scăpa de consecințele sale prin radicalism și prin prezervarea sau adâncirea fracturii pe care ne-a lăsat-o. Monologul a impus comunismul și nu prin monologuri paralele pot fi eliminate urmele sale din mentalul colectiv, ci prin cel mai mare dușman al regimurilor totalitare: dialogul. Radicalii anticomuniști ar putea vedea în asta o invitație la „împăciunitorism”, fapt ce ar dovedi gradul în care sunt afectați de gândirea captivă.

Ideea de la care am pornit în ianuarie 2014, atunci când am lansat proiectul *După 25 de ani. Comunismul în Europa de Est*, este aceea că a trecut

destul timp pentru a judeca regimul comunist fără patimă, cu un necesar calm metodologic, și nu prea mult pentru a uita ce s-a întâmplat în acea perioadă. De asemenea, am plecat și de la constatarea că încă mai avem în România destulă memorie neexploată ce așteaptă intrarea în dialog.

1.2. Virtuțile cercetării calitative

Tendința dominantă în cercetarea comunismului este aceea de a-l aborda ca pe un fapt social în sensul dat la sfârșitul secolului al XIX-lea de către Durkheim²: „orice fel de a face, fixat sau nu, susceptibil să exercite asupra individului o constrângere exterioară; sau, mai mult, care este general pentru o întreagă societate dată, având în același timp o existență proprie, independentă de manifestările sale individuale”. Ceea ce reproșă sociologul francez cercetării de până atunci era analiza spiritualistă, adică analiza reprezentărilor noastre despre realitate și nu a realității însăși. În opinia sa, faptele sociale nu sunt un produs al voințelor noastre, ci „ele o determină dinafară; ele sunt ca niște forme în care suntem obligați să încadrăm acțiunile noastre. Foarte frecvent, nu ne putem sustrage deloc acestei necesități.”³ De aceea, spunea Durkheim, „când sociologul vrea să exploreze o ordine oarecare a faptelor sociale, trebuie să facă efortul de a găsi o perspectivă din care faptele apar separate de manifestările lor individuale.”⁴

Și regimul comunist a fost analizat în cadrele acestui model. De la judecățile simțului comun la formulările întâlnite în unele demersuri științifice, el este indicat ca o realitate obiectivă (construită pe baza unei doctrine ce prevedea abolirea proprietății private și instaurarea celei colective) ce a exercitat asupra individului o constrângere. Regimul comunist este indicat frecvent cu termenul „sistem”. De aceea, în România s-a condamnat comunismul (nu comuniștii) și foarte târziu s-a ajuns la condamnarea oamenilor sistemului (cum s-a întâmplat în cazul unor torționari din închisorile comuniste – Vișinescu și Ficior). După cum am mai arătat și cu altă ocazie, „puțini sunt cei care rostesc nume ale instrumentelor puterii de atunci, care arată cu degetul pe cineva anume, cantonarea la nivelul judecății globale aducându-i la un loc pe foștii stăpâni și pe cei stăpâniți, făcându-i deopotrivă victime ale unicului vinovat: «sistemul». Dar, într-o astfel de atitudine, sistemul însuși lucrează. [...] Cum ar putea gândi cei formați de comunism ceva despre ceea ce comunismul a ținut să desființeze ca prezență simbolică: individul? Individul a murit (sau mai degrabă a fost ucis) – deci, nici nu putea fi vinovat de ceea ce s-a întâmplat post-mortem. Sistemul, da. [...] Dar,

² Émile Durkheim, *Regulile metodei sociologice*, trad. Dan Lungu, Editura Polirom, Iași, 2002, p. 48.

³ *Ibidem*, p. 64.

⁴ *Ibidem*, p. 81.

«demonul mic burghez» pe care activiștii voiau să-l izgonească din mintea fiecărui individ a supraviețuit, căutând chiar să-și facă un rost, să aibă o carieră. [...] Individul, urmărindu-și propriul interes, a fost cel care și-a apărat ființa, familia și cariera prin tăcere, supunere, acceptare, turnătorie, devotament și, uneori, revoltă. Comunismul nu a fost o forță cosmică, ci un produs al unor indivizi ale căror fapte el însuși vrea să le șteargă urma, gest prin care ține să fie ideologia crimei perfecte, a culpei fără inculpați, a vinii fără vinovați.»⁵

Pornind de la această idee, în 2017, am inițiat un proiect intitulat „Procesul comuniștilor din România”, ce constă în aducerea în fața unei instanțe de judecată a liderilor comuniști ce se fac vinovați de crime împotriva propriilor semeni. În blocul comunist nu a existat, din păcate, un „Nüremberg”, deoarece comuniștii nu au fost învinși de nimeni după '89. De aceea, am socotit necesar ca măcar societatea civilă să facă ceea ce statele foste comuniste nu vor face niciodată. Consecințele acestui proces, derulat după toate regulile specifice proceselor penale, vor fi doar morale și cognitive – necesare pentru succesul decomunizării societății românești. În momentul în care scriu toate acestea, procesul este în plină desfășurare și probabil că va dura un „cincinal”.

Dacă ideologia și regimul comunist au propus ca personaj principal „omul nou”, în realitate istoria societăților comuniste a fost făcută de indivizi ce nu s-au prea încadrat în șablonul oficial. După cum ne arată Georgeta Condur⁶, „preconizatul *Om Nou* s-a născut cu forcepsul și prezenta multiple malformații. Chiar și folosind teroarea în anumite perioade, sau resocializarea mai subtilă în altele, rezultatele obținute au fost modeste față de așteptări. [...] În România, după mai bine de 20 de ani de la instaurarea așa-numitei dictaturi a proletariatului, liderii comuniști înșiși încă mai țineau discursuri în care deplângeau pasivitatea, formalismul, idilizarea capitalismului, rămășițele mentalității burghezo-moșierești, misticismul și elitismul. [...] La un moment dat, regimurile totalitare însele au renunțat, practic, la ambiția inițială de a edifica *Omul Nou* cu toate caracteristicile sale imposibil de atins, și s-au mulțumit cu individul dependent, oportunist și laș, care nu prezenta un pericol de instabilitate socială”. Cred că acest individ trebuie căutat și întrebat ce a însemnat pentru el comunismul și cum a făcut el față „necesității istorice” a „societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintării spre comunism”.

Convingerea că cercetarea comunismului poate fi blocată tocmai de conceptele ce par a-l descrie și de limitele metodelor cantitative m-a determinat să mă îndrept spre metodele calitative de cercetare. Recunoscând meritul metodelor cantitative, nu pot să nu constat că ele ratează în mare

⁵ Sorin Bocancea, *Noi și postcomunismul*, Editura Institutul European, Iași, 2012, pp. 37-38.

⁶ Georgeta Condur, „Avatarurile *Omului Nou* – din comunism în postcomunism”, în Sorin Bocancea & Daniel Șandru (coord.), *Totalitarismul. De la origini la consecințe*, Editura Institutul European, Iași, 2011, pp. 177-178.

măsură întâlnirea cu personajul principal al obiectului de studiu: individul. Asum ideea lui Max Weber potrivit căreia în științele sociale „interesul se îndreaptă spre cunoașterea *calitativă* a proceselor, cu toate nuanțele lor. [...] În cazul științelor sociale avem de-a face cu interveția fenomenelor de ordin *spiritual* [*geistiger*] care trebuie «înțelese» prin retrăire [*nacherleben*]. Este, deci, o sarcină specifică, mult prea diferită ca să o putem soluționa cu formulele exacte ale științelor naturii”⁷.

În *Dicționarul* lui Mucchielli, Pierre Paillé identifică cinci caracteristici ale cercetării calitative: „1) Cercetarea este concepută în mare parte dintr-o perspectivă comprehensivă, 2) își abordează obiectul de studiu într-un ansamblu deschis și amplu, 3) include o culegere de date efectuată cu ajutorul metodelor calitative, adică al metodelor care nu implică, în momentul culegerii, nicio cuantificare, nicio prelucrare chiar, cum ar fi, de exemplu, interviul, observația liberă și culegerea de documente, 4) dă prilejul unei analize calitative a datelor în care cuvintele sunt analizate direct prin intermediul altor cuvinte, fără să fie trecute printr-o operație numerică, 5) se termină cu o povestire sau o teorie (și nu cu o demonstrație).”⁸

Comparând metoda cantitativă cu cea calitativă, Howard S. Becker⁹ identifica cinci diferențe definitorii pentru ultima: credința că realitatea poate fi doar aproximată și utilizarea mai multor metode (inclusiv cantitative); căutarea de noi criterii alternative pentru evaluarea cercetării (verosimilitatea, emoționalitatea, responsabilitatea personală, credibilitatea, praxisul politic, textele „mai multor voci”, dialogurile cu subiecții); surprinderea punctului de vedere al individului; investigarea constrângerilor vieții cotidiene prin apelul la viziunea emică, idiografică și la studiul de caz; asigurarea descrierilor ample prin utilizarea mai multor surse. Pierre Paillé a identificat șapte diferențe: „1) cercetarea conține aproape întotdeauna un contact personal și prelungit cu un mediu sau cu oameni și o sensibilitate față de punctul lor de vedere...; 2) construirea problematicii rămâne amplă și deschisă; 3) design-ul metodologic nu este niciodată complet determinat înainte de startul cercetării ca atare...; 4) etapele de culegere și de analiză a datelor nu sunt separate într-o manieră tranșantă...; 5) principalul instrument metodologic rămâne cercetătorul însuși, în

⁷ Max Weber, „Caracterul «obiectiv» al cunoașterii în domeniul științelor sociale și politice”, în *Teorie și metodă în științele culturii*, trad. Nicolae Râmbu și Johann Klush, Editura Polirom, Iași, 2001, p. 32.

⁸ Pierre Paillé, „Cercetarea calitativă”, în Alex Mucchielli, *Dicționar al metodelor calitative în științele umane și sociale*, Editura Polirom, Iași, 2002, p. 55.

⁹ Howard S. Becker, *The epistemology of qualitative research*, prezentare la Conferința Fundației Mac Arthur despre abordarea etnografică în studiul comportamentului uman, Oakland, CA, iunie 1993, apud Septimiu Chelcea, *Metodologia cercetării sociologice. Metode cantitative și calitative*, Editura Economică, București, 2004, pp. 77-78.

toate etapele cercetării; 6) analiza datelor vizează descrierea sau teoretizarea proceselor, și nu obținerea «rezultatelor»; 7) în final, teza sau raportul de cercetare se înserează într-un spațiu de dialog al descoperirii și validării proceselor, nu într-o logică a dovezii.”¹⁰

Rezumând, putem spune că avantajele cercetării calitative constau în apropierea de actorii sociali și în flexibilitatea metodologică, important în realizarea ei fiind cercetătorul ce nu urmărește să aducă dovezi sau să obțină anumite rezultate, ci să descrie o realitate în scopul înțelegerii ei. Sunt de acord cu ceea ce spune Damaris Rose¹¹, că cele două categorii de metode nu trebuie separate în mod radical, întrucât o cercetare temeinică presupune utilizarea ambelor tipuri de metode. Se poate vorbi de o complementaritatea a lor, întrucât fiecare dintre ele oferă posibilități de apropiere de faptul social.

În cele trei lucrări menționate mai sus, am utilizat tehnica interviului și metoda biografică, sau „povestea vieții”. În literatura de specialitate, sunt menționate trei tipuri de interviu: directiv, semidirectiv și nondirectiv, sau structurat, semistrukturat și nestructurat, criteriul după care sunt clasificate fiind gradul de libertate al cercetătorului. Astfel, în cazul celor directive, „interviurile au întrebări prestabilite, structurate într-o ordine rigidă, se desfășoară într-un interval de timp limitat, la o singură întrevvedere și se centrează pe problema de studiu. Interviul nondirectiv se caracterizează prin: număr redus de întrebări, formularea lor spontană, durata (teoretic) nelimitată, volum mare de informații, răspunsuri complexe, centrare pe persoana interviuată, cu posibilități de repetare a întrevederii”¹². Raportând interviul la tipul de cercetare, Ghiglione & Matalon¹³ arată că interviul directiv este specific cercetărilor de control și de verificare, interviul semidirectiv este specific cercetărilor de verificare și de profunzime, iar interviul nondirectiv este specific cercetărilor de profunzime și explorative.

În *Dicționarul* său, Mucchielli definește interviul nondirectiv astfel: „metodă prezențială de discuție, fondată pe empatia celui care face interviul față de actorul interviuat (individ sau grup), utilizată pentru culegerea de informații care depinde de subiectivitatea actorilor (descriere, punct de vedere, analiză, sentimente...). Atitudinea «non-directivă» care definește folosirea sa îi lasă interviuatului libertatea de a răspunde așa cum a înțeles la întrebarea deschisă ce îi este adresată (tema dată care este axul central al interviului).”¹⁴

¹⁰ Pierre Paillé, *op. cit.*, pp. 57-58.

¹¹ Damaris Rose, „Revisiting feminist research methodologies: A working paper”, 2011, apud S. Chelcea, *op. cit.*, p. 80.

¹² S. Chelcea, *op. cit.*, p. 304.

¹³ Rodolphe Ghiglione & Benjamin Matalon, *Les enquêtes sociologiques. Théories et pratique*, Armand Colin, Paris, 1991, p. 77, apud S. Chelcea, *op. cit.*, p. 304.

¹⁴ A. Mucchielli, *Dicționar...*, ed. cit., pp. 199-200.

Această metodă presupune operarea cu un ansamblu de tehnici de „provocare a exprimării” și cu reformulări.

Toate interviurile nondirective și semidirective din lucrările pe care le-am menționat au fost luate unor martori implicați, astfel încât toate sunt povești ale vieții. Paul Raybaut rezumă astfel definirea de către Poirier et. all¹⁵ a „metodei biografice”: „o metodă de culegere și de analiză a povestirilor obținute de la persoane care relatează experiențele cotidiene trecute sau prezente. Interviuul se face plecând de la o structură care orientează povestirile obținute pe teme: conflictele, schimbările survenite, relațiile sociale, condițiile materiale de viață... Obiectivele atinse prin metodă pot fi variate (starea morfologică a societății, mod de viață, valori, norme și mentalități, reprezentări, motivații, atitudini, sistemele de relații întreținute...). Dar, de o manieră generală, povestirile vieții trebuie să permită, prin sinteză și decupare, înțelegerea unei probleme sociale (schimbare în organizarea socială, în mentalități, în modurile de viață...)”.

A existat o întregă dezbateră pe tema metodei biografice, cea mai importantă critică a ei realizând-o Pierre Bourdieu, care îi reproșează introducerea de către cei doi participanți la dialog a unui sens din afară menit să facă faptele inteligibile: „povestea autobiografică se inspiră întotdeauna, cel puțin în parte, din grija de a da sens, de a reda rațiune, de a degaja o logică totodată restrospectivă și prospectivă, o consistență și o constanță, stabilind relațiile inteligibile, precum cele de la efect la cauze eficiente sau finale, între stări succesive, constituite astfel în *etape* ale unei dezvoltări necesare... Această înclinație a ideologului de a-și face propria viață selecționând, în funcție de o intenție globală, anumite evenimente *semnificative* și de a stabili între ele conexiuni menite să le dea coerență, care implică instituirea lor în calitate de cauze și niciodată în calitate de scopuri, găsește complicitatea naturală a oricărui biograf de a încerca prin dispoziția profesională a interpretării să ajungă să accepte această creație artificială de sens.”¹⁶

Într-adevăr, acest pericol există, dar depinde de intenția cu care își contruiesc demersul cei doi: cercetătorul și interviuatul. Consider că reproșul pe care i-l aduce metodei biografice Bourdieu nu este ireproșabil, căci el operează cu un anumit înțeles al identității unui individ, accentuând, pe urmele lui Kripke, importanța numelui propriu, ca o impunere arbitrară a ritualului instituțional, ce nu ține seama de particularitățile celui pe care îl desemnează. Numele propriu este actul de stare civilă. „Aceste acte de *attribuire* (adesea publice și solemne), operate sub controlul și garanția statului, sunt astfel de

¹⁵ J. Poirier, S. Clapier-Vallandon, P. Raybaut, *Les recits de vie. Théorie et pratique*, Paris, PUF, 1983, p. 15, apud Paul Raybaut, „Metoda povestirii vieții”, în A. Mucchielli, *Dicționar...*, ed. cit., p. 290.

¹⁶ Pierre Bourdieu, „L'illusion biographique”, în *Actes de la recherche en sciences sociales*, Anne 1986, Volume 62-63, No. 1, p. 69.

desemnări rigide, adică valabile pentru toate **lumile posibile**, care dezvoltă o adevărată *descriere oficială* a acestui gen de **esență socială**, transcendentă fluctuațiilor istorice...”¹⁷

Bourdieu consideră că povestea de viață se apropie mai mult de modelul de „prezentare oficială de sine”, aproape de ancheta judiciară sau polițienească, motiv pentru care ea implică un surplus de constrângeri și cenzură. În povestea vieții se construiește *traectoria*, „ca serie de *poziții* succesive ocupate de același agent (sau de același grup) într-un spațiu aflat el însuși în devenire și supus neîncetat transformării”. De aceea, Bourdieu spune că „a încerca să înțelegi o viață ca o serie unică și suficientă sieși de evenimente succesive fără altă legătură decât cu asocierea la un «subiect» a cărui constanță nu este decât cea a unui nume propriu, este aproape la fel de absurd ca a înțelege să explici un traseu de metrou fără a lua seama de structura rețelei, adică de matricea relațiilor obiective dintre diferite stații.”¹⁸

De fapt, după ce a redus individul la starea lui civilă, Bourdieu arată eroarea unei metode care l-ar trata astfel și care ar redescrie universul social doar prin raportare la aceasta. Într-adevăr, povestea vieții nu poate să ignore „prezentarea oficială de sine”, pentru că și ea face parte din viața individului. Însă această prezentare nu este doar o sumă de proprietăți adăugate persoanelor, care nu ar spune nimic despre fluctuațiile istorice pe care le-au traversat și le traversează acestea. Toate atributele sociale fac parte din viața persoanei, iar succesiunea nu este doar reconstruită de dragul realizării unei „traectorii”. Niciunul dintre cei doi participanți la interviu nu decid în timpul dialogului ca interviueatul să se fi născut la o anumită dată și într-un anumit loc, să fi îndeplinit anumite roluri într-o anumită succesiune și să fi fost actor sau martor al unor evenimente. Numai într-o contrafacere a biografiei, așa cum s-a întâmplat în cazul unor lideri politici, s-au inventat date, locuri și succesiuni de evenimente. Povestea vieții nu este o operă de ficțiune, atunci când interlocutorii respectă regulile și când nu este în joc altă intenție decât aceea de a mijloci înțelegerea unui fapt social.

Înainte cu un deceniu ca Bourdieu să-și publice eseul, Daniel Bertaux¹⁹ atrăgea atenția asupra „ideologiei biografice”, însă nu respinge utilizarea metodei biografice, care poate aduce date ce scapă cercetării cantitative. După cum arată și Jean Poirier *et alii*²⁰, „naratorul este tentat adesea, fără a fi conștient, să-și *re-aranjeze* propria existență; când el reface filmul propriei

¹⁷ *Ibidem*, p. 71.

¹⁸ *Idem*.

¹⁹ Daniel Bertaux, *Histoires de vie – ou récits de pratique? Méthodologie de l'approche biographique en sociologie*, Rapport au CORDES, Paris, 1976.

²⁰ Jean Poirier, S. Clapier-Vallandon, P. Raybaut, *op. cit.*, pp. 43-44, apud Dan Lungu, *Povestirile vieții. Teorie și documente*, Ediția a II-a, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza, Iași, 2010, p. 38.

săle existențe, riscă să-i re-ordoneze secvențele. El va proceda la o construcție parțial falsă și artificială a realității, «ștergând» pasaje jenante, privilegiind factorii de coerență, favorizând «unitatea vieții» în detrimentul a-coerenței diversității, a eventualelor contradicții. Dar aceasta nu înseamnă că trebuie să recuzăm construcțiile existenței ce pleacă de la elemente de informație, și cu atât mai puțin nu înseamnă că nu există o logică internă a vieții, susceptibilă să-i scape uneori – sau adesea – subiectului însuși”.

Metoda biografică nici nu intenționează să introducă o legitate și nici să descopere o lege a evoluției subiectului, pentru că, așa cum spunea Weber, în științele sociale nu putem vorbi de conexiuni logice, „ci de conexiuni cauzale «adecvate» exprimate în reguli, deci de aplicarea categoriei «posibilității obiective».”²¹

Consider că, indiferent de modul în care cineva povestește a existat o istorie ce poate fi atestată, iar această componentă realistă poate fi validată de povestea vieții. Bertaux îi numea pe cei interesați doar de adevărul poveștii „antirealiști” sau textualiști, opunându-le realismul, recunoscându-le primilor meritul de a fi atras atenția asupra medierilor subiective și culturale ce se interpun între trăirea experienței și forma narativă pe care o va lua aceasta²².

O utilizatoare a metodei biografice în cercetarea comunismului din România, Lavinia Betea²³, ne atenționează că în interviurile nestructurate sau „creative” din care rezultă povești ale vieții „răspunsurile nu trebuie neapărat raportate la un referențial ontic (adică să ne punem problema dacă ele sunt adevărate sau false), în raport cu anumite date ale realului, ci trebuie considerate în sine ca expresii ale unor reprezentări și practici simbolico-culturale ale subiecților”. Dar, asta nu înseamnă că rezultatul demersului este doar o înșiruire a fantasmelor celui interviuat (am cădea în păcatul metodologic al spiritualiștilor). Împărtășindu-ne din experiența dialogurilor pe care le-a realizat cu foști lideri comuniști, cercetătoarea ne și spune că „un dialog cu un fost lider comunist se întreține și se alimentează prin recursul continuu la surse conexe. Evocarea altor surse istoriografice – mai ales a unor informații inedite provenite din arhive – este continuă. Astfel, metoda interviului nestructurat se îmbină cu metoda biografică și cu aceea a studiului documentelor de arhivă, rezultatul fiind o biografie a interlocutorului și totodată o frescă a epocii de referință. [...] Reunite, metoda interviului nestructurat, metoda biografică și a analizei documentelor conduc adesea la studii de caz. Iar acestea ajută, la rândul-le, la definirea și descrierea unor patternuri specifice

²¹ M. Weber, *op. cit.*, pp. 37-38.

²² Daniel Bertaux, *Les récits de vie. Perspective ethnosociologique*, Ed. Nathan, Paris, 1997, p. 37, apud Dan Lungu, *op. cit.*, p. 31.

²³ Lavinia Betea, „A întreba, a povesti. Istoria orală între jurnalistică și inferență pluridisciplinară”, în Sorin Bocancea & Daniel Șandru (coord.), *Totalitarismul...*, ed. cit., p. 285.

– prin biografii paralele – precum «revoluționarul de profesie» și liderul comunist.²⁴

Într-adevăr, povestea vieții duce la astfel de rezultate. După cum am arătat în introducerea la *Două decenii de comunism...*, „reînviind pentru o clipă în mintea cititorului faptele și personajele din arhive, demersul le arată tuturor cum se raportau față de regimul comunist și cum acționau diferite tipuri umane: arivistul și indolentul, lașul și curajosul, obedientul și demnul, prostul și deșteptul, competentul și incompetentul ș.a. Apoi, servește la perceperea «stilului și metodelor de muncă ale organelor de partid», ca să folosească o sintagmă des utilizată de comuniști. Întâlnim aceste tipuri umane cu stilurile și metodele lor peste tot și urmărirea lor la Iași cred că îi poate oferi cititorului un model de înțelegere a comunismului de la el de acasă, ajutându-l să înțeleagă că nu întotdeauna ceea ce i se întâmplă comunității vine de la «Centru» sau de la «Tovarășul», ci trecea prin filtrul caracterial al liderilor locali. Indivizii concreți cu stilurile și metodele comunismului și-au construit realitățile în care și-au consumat viețile.»²⁵

După cum ne arată Septimiu Chelcea²⁶, în literatura de specialitate, J. P. Goetz și M. D. Le Compte „folosesc criteriile *comparabilității* (gradul de finețe a descrierilor și de exactitate a definirii unităților de analiză, a conceptelor generate, a caracteristicilor populației și situațiilor pentru a permite altor cercetători să utilizeze rezultatele studiului ca bază de comparație) și *translabilității* (claritatea descrierii poziției teoretice și a tehnicilor de cercetare) pentru a decide în legătură cu generalizabilitatea.” În acest sens este utilă cercetarea calitativă a comunismului românesc.

Nu putem avea pretenția de a elabora un model teoretic despre comunismul din România, căci operăm cel mult cu un idealtip, în sensul weberian²⁷, față de care să judecăm cazuri concrete pentru a vedea cât de mult se apropie ele de acesta. Fiecare caz concret interogată prin metodele calitative vine să îmbogățească idealtipul comunismului românesc și ne ajută să recunoaștem anumite asemănări între diverse experiențe individuale și situații. Ceea ce înțelegem din cercetarea întreprinsă ne poate folosi ca model sau ca principiu regulator în cercetarea altor cazuri. Idealtipul comunismului a fost creat prin ani lungi de efort ideologic și apoi a fost completat prin critica anticomunistă a lui. Prin raportarea la acest idealtip al povestirilor vieții pe care le obținem este posibilă înțelegerea comunismului din România.

²⁴ *Ibidem*, pp. 285-286.

²⁵ Sorin Bocancea, „Introducere”, în Bocancea & Tompea, *Două decenii...*, ed. cit., p. 26.

²⁶ S. Chelcea, *op. cit.*, p. 93.

²⁷ „Idealtipul se obține prin accentuarea unilaterală a unuia sau mai multor puncte de vedere și prin înlănțuirea mai multor fenomene date izolat, difuze și discrete... pe care le ordonăm potrivit punctului de vedere ales unilateral, într-o construcție ideală unitară” – M. Weber, *op. cit.*, p. 47.